

ነባሩ የተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ በ2017 በጀት ዓመት

ተሻሻሎ ሥራ ላይ ውሏል

ነሐሴ 2017

እንደሚታወቀው የሀገራችን የታክስ ገቢ ከጠቅላላ የሀገር ውስጥ ምርት ያለው ድርሻ ከ7 በመቶ የማይበልጥ ሲሆን፤ ይህም የሀገራችን ኢኮኖሚ ሊያመነጭ የሚችለውን እምቅ የታክስ ገቢ እና ከሰሃራ ቦታች ከሚገኙ ሀገራት አማካይ አፈጻጸም በንጽጽር ሲታይ ከግማሽ ቦታች ነው። ይህም የሀገራችን የልማት ፍላጎት ፋይናንስ ለማድረግ የታቀደውን ዕቅድ ከማሳካት እንጻር እና በተባበሩት መንግስታት የዘላቂ ልማት ግቦችን ለማሳካት ሀገራት ሊያመነጩ ከሚገባቸው ዝቅተኛ የታክስ ገቢ ከጠቅላላ የሀገር ውስጥ ምርት 15 በመቶ እንጻር ሲመዘን ዝቅተኛ መሆኑ ያሳያል።

በመሆኑም የታቀደውን ልማት ከግብ ለማድረስ እንዲቻል የታክስ ገቢ አሰባሰቡ በመሻሻል የሀገራችን ኢኮኖሚ ሊያመነጭ የሚችለውን እምቅ አቅም በመለየት ገቢውን መሰብሰብ ያስፈልጋል። ይህም ሲደረግ የታክስ ፖሊሲ፣ የታክስ ህጎች እና የታክስ አስተዳደር ክፍተቶችን በጥናት በመለየት መቅረፍ ያስፈልጋል። ለዚህም መንግስት የታክስ ፖሊሲ እና የታክስ አስተዳደር ጥናቶች በማካሄድ ከ2017-2020 ዓ.ም. የሚተገበር ብሔራዊ የመካከለኛ ዘመን የገቢ ስትራቴጂ በማዘጋጀት እና በማፀደቅ ከ2017 ዓ/ም ጀምሮ ሥራ ላይ መዋል የጀመረ ሲሆን፤ በስትራቴጂው የመጀመሪያ የትግበራ ጊዜ እንዲተገበሩ ከተቀመጡ ማሻሻያዎች አንዱ የተጨማሪ እሴት ታክስ እንደሆነ ተመልክቷል።

የተጨማሪ እሴት ታክስ ቀጥታ ካልሆኑ ታክሶች ውስጥ የሚመደብ ሆኖ በፍጆታ የሚጣል፣ ቁጠባንና ካፒታልን የሚያበረታታ ከተጠቃሚው የሚሰበሰብ ታክስ መሆኑ ይታወቃል። የተጨማሪ እሴት ታክስ ባደጉ ሀገራት ምጣኔው ከ20 በመቶ በላይ፣ ከሰሃራ ቦታች በሚገኙ ሀገራት በአማካይ 17.5 በመቶ ሲሆን፤ በሀገራችን 15 በመቶ ነው። የሀገራችን የተጨማሪ እሴት ታክስ ምጣኔ ከአማካይ ከሰሃራ ቦታች ከሚገኙ ሀገራት እኩል ቢሆን ተጨማሪ 0.4 በመቶ የጠቅላላ የሀገራችን የሀገር ውስጥ ምርት ተጨማሪ ገቢ ማግኘት እንደሚቻል በተደረገው ጥናት ተረጋግጧል።

የታክስ ገቢ ከጠቅላላ የሀገር ውስጥ ምርት ከዓመታት በፊት ከነበረበት ከ12 በመቶ በላይ በየዓመቱ በተከታታይ እየቀነሰ በመምጣት ከ7 በመቶ ቦታች የደረሰ ሲሆን፤ ከዚህ ጠቅላላ ቅናሽ ከፍተኛውን ማለትም 44 በመቶውን የተጨማሪ እሴት ታክስ ድርሻ እንደሆነ በጥናት ተረጋግጧል። ይህ በመሆኑ አጠቃላይ በታክስ ስርዓት ሊደረጉ ከታቀዱ ማሻሻያዎች እና ሪፎርሞች የተጨማሪ እሴት ታክስ እንደሆነ ታምኖበታል። የተጨማሪ እሴት ታክስ ገቢ ከማሳደግ አንጻር የታክስ አስተዳደሩን በማዘመን እና ህጉ አሁን ካለው የኢኮኖሚ ሁኔታ የቀጣይ ዓመታት ለውጦች ጋር እንዲጣጣም በማድረግ ላለፉት 3 አስርተ ዓመታት መሰረታዊ የሚባል ማሻሻያ ሳይደረግበት የቆየው የተጨማሪ እሴት ታክስ ህግ በመካከለኛ ዘመን የገቢ ስትራቴጂው ከተቀመጠው የጊዜ ሰሌዳ መሰረት በስትራቴጂው መሰረት ተሻሽሎ በ2017 በጀት ዓመት ስራ ላይ እንዲውል በ2017 ዓ.ም. ተሻሽሎ ስራ ላይ ውሏል።

የሀገራችን የተጨማሪ እሴት ታክስ መጣኔ ከሳሃራ በታች ከሚገኙ ሀገራት አማካይ 17.5 በመቶ ጋር በንጽጽር ሲታይ በ2.5 በመቶ መቶኛ ዝቅ ያለ እንደሆነ በጥናት ተረጋግጧል። በዚህም የሀገራችን የተጨማሪ እሴት ታክስ መጣኔ ከሳሃራ በታች ሀገራት አማካይ መጣኔ ጋር ተመሳሳይ እንዲሆን ቢደረግ ገቢ ሊጨምር እንደሚችል፤ ነገር ግን የተጨማሪ እሴት ታክስ ገቢ ከፍተኛ መቀነስ ማለትም ከጠቅላላ የሀገር ውስጥ ምርት 1.4 በመቶ መቶኛ በታክስ አስተዳደር እና ቀሪው 0.1 መቶ መቶኛ ብቻ በፖሊሲ ከፍተኞች የተፈጠረ በመሆኑ ዋናው ችግሩ የታክስ አስተዳደር በመሆኑ መጣኔው አሁን ካለበት 15 በመቶ ከፍ እንዲል ማድረግ ጫናው በአግባቡ በመከፈል ላይ ባሉት እንዲባባስ በማድረግ የታክስ አስተዳደር ወይም የታክስ ህግ ተገዥነት ችግሩ ሊባባስ እንደሚችል ጥናቱ ይጠቁማል። ስለሆነም መንግስት የተጨማሪ እሴት ታክስ መጣኔ 15 በመቶ ሆኖ እንዲቀጥል በመወሰኑ ነባሩ የተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ከመጣኔ ውጭ ሌሎች ማሻሻያዎች በማካተት በተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ቁጥር 1341/2016 ተሻሽሎ ሥራ ላይ መዋሉ ይታወቃል።

የተጨማሪ እሴት ታክስ ቀጥታ ካልሆኑ ታክሶች ውስጥ የሚመደብ የታክስ ዓይነት ሲሆን፤ ከሌሎች የታክስ ዓይነቶች አንጻር ሲታይ ሰፊ መሰረት ያለው የታክስ ዓይነት በመሆኑ ከፍተኛ ገቢ የማመንጨት አቅም ያለው ነው። በተጨማሪም የተጨማሪ እሴት ታክስ ከሌሎች ታክሶች በተለየ ቁጠባ በማበረታታት፤ ካፒታልን ታክስ ባለማድረግ ኢንቨስትመንት የሚያበረታታ ሲሆን፤ የተደራራቢነት ችግር የሚያስወግድ በመሆኑ (Value Added Tax does not distort production decisions and does not create cascading or the tax on tax problem) ቀጥታ ካልሆኑ ታክሶች ሁሉ ጥሩ ታክስ ተብሎ የሚጠራ የታክስ ዓይነት ነው።

በአጠቃላይ ቀጥታ ያልሆኑ ታክሶች ዝቅተኛ ገቢ ያላቸው የህብረተሰብ ክፍሎች ከጠቅላላ የሚያገኙት ገቢ ለመሰረታዊ ሽቀጦች እንደ ምግብ ያሉ ወጪዎች ለመግዛት የሚያውሉት የገቢ ድርሻ ከመካከለኛና ከፍተኛ ገቢ ያላቸው የህብረተሰብ ክፍሎች አንጻር ሲታይ ከፍተኛ ነው (low-income households which allocate a larger share of their income to essentials like food, end up with a high average propensity to consume. This shows the **regressive nature of indirect taxes**, which disproportionately affect poorer households)። በመሆኑም እነዚህ ቀጥተኛ ያልሆኑ ታክሶች ዝቅተኛ ገቢ ባላቸው የህብረተሰብ ክፍሎች ከፍተኛ ጫና ያሳድራሉ፤ የተጨማሪ እሴት ታክስም በዚህ ላይ ተመሳሳይ ባህሪ አለው። ይህ ባህሪ ከግምት ውስጥ በማስገባት ዝቅተኛ ገቢ ባለው የህብረተሰብ ክፍል የሚደርሰውን ጫና ለመቀነስ (Reduce regressivity) እንዲቻል ሀገራት የተለያዩ መፍትሔዎች ያስቀምጣሉ። በሀገራችን ዝቅተኛ ገቢ ያላቸው የህብረተሰብ ክፍሎች የሚጠቀሙባቸው እና መሰረታዊ የሚባሉ እንደ የምግብ ሰብሎች እና ውጤታቸው፤ መሰረታዊ አገልግሎቶች ወዘተ ከተጨማሪ እሴት ታክስ ነፃ እንዲሆኑ ተደርጓል። በተለይ ከዚህ በፊት የተጨማሪ እሴት ታክስ ይጣልባቸው የነበሩ የምግብ ማበልጸጊያ ቫይታሚኖች እና ያልበሰሉ ወይም ያልተዘጋጁ አትክልቶች ከተጨማሪ እሴት ታክስ ነፃ እንዲሆኑ ተደርጓል።

ስለሆነም እየተተገበረ በሚገኘው የመካከለኛ ዘመን የገቢ ስትራቴጂ መሰረት የተጨማሪ እሴት ታክስ ማሻሻያ የትግበራ ጊዜ በተቀመጠው የጊዜ ሰሌዳ መሰረት በ2017 በጀት ዓመት ተግባራዊ የተደረገ ሲሆን፤ በማሻሻያው መሰረት ምጣኔው 15 በመቶ ሆኖ እንዲቀጥል ተደርጓል፡፡ ማሻሻያው በዋናነት ታክስ ከአሁኖዊ እና ቀጣይ ዓመታት የኢኮኖሚ ሁኔታ እንዲጣጣም በማድረግ፤ የታክስ አስተዳደሩ በማዘመንና የታክስ አሰባሰቡን በማሻሻል ከዚህ የታክስ ዓይነት በቀጣይ ዓመታት የተሻለ ገቢ መሰብሰብን ትኩረት ያደረገ ነው፡፡